

ESKİ BİR OSMANLI KAZA MERKEZİ OLAN ELEŞKİRT TOPRAKKALE KÖYÜ'NDE OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARI VE MEZAR TAŞLARI

Yusuf ÇETİN*

Özet

Eleşkirt ilçe merkezine 14 km uzaklıkta bulunan Toprakkale Köyü eski bir Osmanlı kaza merkezi olup Eski Bayezit yolu kavşagında bulunmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in 1514 Çaldıran Seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine giren Toprakkale (Toprak-hisar), Bayezit Sancağına bağılı bir kaza merkezi olarak 1925 yılına kadar varlığını sürdürmüŐtür. İlçe merkezinin 1925 yılında Eleşkirt'e taşınması ile bir köy konumuna düşmüş ve eski önemini yitirmiŐtir.

Kalesi, camisi ve mezarlıkları ile küçük bir Osmanlı kazası olan Toprakkale, başkent İstanbul'dan çok uzak bir bölgede bulunmasına rağmen mezar tipolojisi ve süsleme özellikleri ile başkent Osmanlı mezar geleneğine sıkı sıkıya bağılı kalmıştır. Osmanlı sanatına ait bu çok değerli izler ne yazık ki son yıllarda insafsızca tahribata maruz kalmış, tanınmaz hale getirilmiştir. Temennimiz bu mezarlıkların tespit ve tescillerinin yapılarak korunması, bu mirasın gelecek nesillere ulaştırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Eleşkirt-Toprakkale Köyü, Osmanlı, Mezarlık, MezartaŐı,

Ottoman Graveyards And Gravestones In Toprakkale Village Of Eleşkirt, An Ancient Ottoman Town Center

Abstract

Toprakkale village, which is far apart from the centre of the Eleşkirt town, takes place north end of Eleşkirt lowland, at the old Bayezit crossroad. Having an important location even in Urartu age, in Toprakkale there is a tumulus belongs to this age. During Yavuz Sultan Selim's state of war, Toprakkale (Toprak-Hisar) has been added to Ottoman country, in Ottoman age it had become a town centre

* Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eęitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eęitimi Bölümü, Ağrı, e-mail: yusufcetin04@hotmail.com.

contingent on Bayezit standard, centre of the town had become a village in the event of the movement of the town centre to Eleşkirt (Zedikan) in 1925.

In southwest of the mosque there is a cemetery where there are too many graves belonged Ottoman age. Having well –qualified workmanship the great part of the grave stones were broken and dispersed to left and to right.

Key Words: Eleşkirt-Toprakkale Village, Ottoman, Graveyard, Gravestone

1. Giriş

Ağrı ilinin Eleşkirt ilçe merkezine 14 km. uzaklıkta bulunan Toprakkale Köyü, Eleşkirt ovasının kuzeybatı ucunda, eski Bayezit yolu kavşağında yer almaktadır. Stratejik bakımdan önemli konuma sahip olan Toprakkale eski yola ve ovaya hâkim bir yamaç üzerine kurulmuştur (Resim: 1). Bu kalenin stratejik önemi çok daha eskilere dayanmaktadır. Urartu döneminde de önemli bir konuma sahip olan Toprakkale’de bu döneme ait bir de höyük bulunmaktadır. Höyüğün üzerine Ortaçağda inşa edilen kale ile birlikte Urartu dönemine ait izlerin çoğu silinmiştir.

İlk defa Yavuz Sultan Selim’in 1514 Çaldıran Seferi sırasında Osmanlı topraklarına katılan Toprakkale (Toprak-Hisar), kısa bir süre Osmanlıların elinden çıkmışsa da Kanuni Sultan Süleyman’ın 1533 tarihli Irakeyn seferi ile tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Toprakkale Osmanlılarla Safeviler arasında birkaç kez daha el değiştirmiş, kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine geçişi 1578 tarihinde olmuştur. Bu tarihten sonra da Bayezit Sancağı’na bağlı bir kaza merkezi olarak varlığını sürdürmüştür¹. 1664 yılında meydana gelen büyük bir depremle harap olan Toprakkale², Osmanlı Devleti’nin Ayânlık Döneminde bölgenin Ayânı Sürmeli Mehmet Paşa tarafından Ayânlık merkezi olarak kullanılmıştır. Sürmeli Mehmet Paşa tarafından bir üs olarak kullanılan kaleden birkaç sur duvarı günümüze ulaşabilmiştir.

XIX yüzyılda geçirdiği depremlerle eski önemini yitirmiş olan Toprakkale, 1925 yılında ilçe merkezinin Eleşkirt (Zedikan)’a taşınmasıyla Eleşkirt’e bağlı bir köy durumuna gelmiştir³.

¹ M.F.KIRZİOĞLU, **Osmanlıların Kafkas İllerini Fethi (1451-1590)**, Ankara 1993,s.318; HATUNOĞLU-GÜL, **Ağrı ili ve Havalisi Tarihi**, Ağrı 1999, s.54, 78-79.

² M.F. KIRZİOĞLU, **Kars Tarihi**, İstanbul 1953, s.537.

³ İ. ALPASLAN, **Her Yönü ile Ağrı**, Ankara 1995, s.106.

Osmanlı dönemi salnamelerinde oldukça mamur bir kaza merkezi olduğu anlaşılan Toprakkale XIX. yy. başında bölgeye gelen yabancı seyyahların da ilgisini çekmiş ve seyahatnamelerine konu olmuştur⁴.

Eski kaza merkezinde kale dışında Osmanlı dönemine ait bir cami ile iki mezarlık bulunmaktadır. Bu mezarlıklardan birincisi Osmanlı dönemine ait 1684 tarihli caminin haziresi, ikincisi ise köyün girişinde halen köylüler tarafından kullanılan mezarlıktır. Mezarlıklar Osmanlı-Rus Savaşları ve Ermeni isyanları ile harap hale gelmiştir. Son yıllarda bölgedeki diğer eserlerde olduğu gibi bu mezarlıklar da defne arayıcılarının tahribatlarına maruz kalmış ve büyük ölçüde zarar görmüşlerdir.

2. Toprakkale Köyü Mezarlıkları

2.1. Toprakkale Köyü Camii Haziresi: Köyün kuzeybatısında, Urartu dönemine ait höyüğün eteklerinde yer alan Osmanlı dönemine ait H.1099 (M.1684) tarihli caminin güney ve batı taraflarını kapsayan geniş bir haziresi bulunmaktadır (Resim: 2).

Etrafı basit moloz taşlarla örülen bir sur duvarı içinde yer alan hazirenin girişi caminin güney doğu köşesindedir. Yarım daire formunda gri tuf taşı üzerine yazılan dört satırlık kitabe, cami yapım kitabesinin aynısıdır (Resim: 3).

قد بنا ميرزه بن عبدی للعاکفين
هذا الفردوس ورحمة للعالمين
جاء تاريخا من بدأ للعابدين
لهيما فادخلوها بسلام امينين⁵

Türkçe'si: "Abdi oğlu Mirza, iktifa edenler için bina etti.

Bu yer Firdevs olacak ve Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Onun tarihini ibadet edenler için söyledi. (1099).

Onlara, "*Girin oraya esenlikle, güven içinde*" denilir."⁶

⁴ P.A. JAUBERT, *Voyage Armenie Et En Persé*, Paris,1810, s.63.

⁵ ادخلوها بسلام امينين Kur'an-ı Kerim, Hicr 46.

⁶ A.H. SEMERCİOĞLU; "Ağrı İli ve Ağrı Tarihi" **Mesuliyet Gazetesi**, Ağrı 12 Ağustos 1966, S.985.; Anonim; **Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınlar, Ankara 1972, s.195.;Y.ÇETİN; **Ağrı Bölgesi'nde Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü (Basılmamış Bitirme Tezi), Erzurum 1987,s.22.; ALPASLAN, s.106.

Bu kitabenin, muhtemelen daha geç dönemlerde, caminin kitabesi taklit edilerek yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Sonraki dönemlerde yanları genişletilerek köy mezarlığına dönüştürülen hazirede, Osmanlı dönemine ait birçok mezar bulunmaktadır. Oldukça kaliteli ve düzgün bir işçiliğe sahip olan bu mezarlara ait taşların birçoğu kırılarak sağa sola atılmıştır.

Hazire içerisinde en çok dikkati çeken kırık halde dağılmış durumda olan bezemeli şâhîde parçalarıdır. Çoğu mermer olan bu şâhîde parçalarında oldukça kaliteli bir işçilik görülmektedir (Resim: 4).

Hazirede bulunan mezarlar tipolojik olarak “Açık Sandukalı İki Şâhîdeli Mezarlar“ grubuna girmektedir. Bu mezarlar da kendi içinde alt gruplara ayrılmaktadır:

2.1.1. Sarık ve Kavuk Formlu Başlıklar: Osmanlı toplumunda kullanılan başlıkların genel biçimlerini XV. yy.dan itibaren minyatürlerden ve yazılı kaynaklardan öğreniyoruz⁷. Barata, börk, dolma, fes, kalpak, kavuk, keçe, külah, sarık, serpuş, tac, tekke, üsküf gibi isimlerle anılan bu başlıklar Osmanlı dönemi mezar taşlarında ölen kişinin cinsiyetini, mesleğini ve mensup olduğu sınıf gibi birçok özelliğini yansıtmaya açıktır. Günümüze ulaşabilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Toprakkale Köyü Camii haziresi, sarık ve kavuk formlu başlıklar konusunda oldukça zengin olduğunu göstermektedir. Günümüze ulaşabilen örneklerden anlaşılacağı kadarıyla iki tip başlık mevcuttur:

2.1.1.a. Sarık Formlu Başlıklar: Hazirenin orta bölümünde tek örneğini tespit edebildiğimiz bu sarık formlu başlığın gövdesi toprak altında kalmıştır (Resim: 5). Gri tüften yapılan başlık, Osmanlı dönemi başlıklı mezar taşlarında “Düşey Dilimli Sarıklar”⁸ grubuna girmektedir. Taşın üzeri aşınmış olup sarık sarılan başlığın tepesi görünmektedir. Sarık dilimleri oldukça iri ve kalındır. Hafif kavisli ve yukarıdan aşağıya doğru sarılmışlardır. Daha çok ulema sınıfı tarafından giyilen bu başlık türünün mezar taşlarında görülen en eski örnekleri XVI. yy.a ait olup, bu başlıkların XVII. yy.da da yapıldığı bilinmektedir⁹.

2.1.1.b. Kavuk Formlu Başlıklar: Mezarlıkta dört örneğini tespit edebildiğimiz bu başlıklardan birincisi beyaz mermerden olup Osmanlı dönemi

⁷ S.DOROS-Ş.KOCAMAN, **Osmanlı Albümü**, C.2, İstanbul 1984, s.48–135.

⁸ H. ÇAL, “İstanbul Eyüp’teki Erkek Mezartaşlarında Başlıklar”, **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sempozyumu Tebliğleri (28–30 Mayıs 1999)**, İstanbul, 2000, s.208.

⁹ ÇAL, s.209.

başlıklı mezar taşlarında “Çubuklu Başlıklı, Taşkın Sarıklı Kavuklar”¹⁰ grubuna girmektedir. Başlık düşey çubuklar halinde süslenmiştir. Sarığın yanları oldukça büyük ölçüde dışa taşkındır (Resim: 6). Bu başlığın bir başka örneğinin sadece üst kısmı kırık halde günümüze ulaşmıştır. Bu örnekte de başlığın üst kısmında düşey çubuklar bulunmaktadır.

Bu gruptaki ikinci örnek birinci örneğe form ve biçim olarak benzetmekle birlikte başlık kısmının biraz daha uzun tutulduğu görülmektedir. Burada malzeme olarak birinci örnekten farklı olarak gri tuf taşı kullanılmıştır (Resim: 7).

Üçüncü örnek, her iki örnekten farklı olarak başlık kısmı düz tutulmuştur. Osmanlı dönemi başlıklı mezar taşlarında “Düz Kaş Sarıklı Kavuklar”¹¹ grubuna girmektedir. Gri tüften yapılmış bu örnekte başlık kısmı ve sarığın üzeri tamamen sade tutulmuştur (Resim: 8).

Daha çok XVIII. yy. mezar taşlarında yaygın olarak kullanılan bu başlıklar kadı, zaim, kethüda gibi memurlarda görülmektedir¹².

2.1.2. Şâhideli Mezarlar: Mezarlıkta şâhideli birçok mezar bulunmasına rağmen tahribatlardan dolayı çoğu tanınmayacak hale gelmiştir. Sağlam olarak günümüze ulaşabilen tek mezar, orta bölümde bulunan ve büyük bir bölümü toprak altında kalan tek şâhidesi günümüze ulaşabilmektedir. Üstü kaş kemer, yanları yarım daire şeklinde profil veren beyaz mermerden başucu şâhidesinin bugünkü haliyle boyu 0.58 m., eni 0.40 m., kalınlığı 0.14 m.dir. Şâhidenin doğuya bakan iç yüzünde üstteki kaş kemer formuna uygun olarak oyulan kitabeliğin dört satırı görülmekte, geriye kalan bölümü toprak altında kalmıştır. Kartuşlar içine oldukça düzgün bir işçilikle yazılan istifli Osmanlıca sülüs kitabenin çoğu aşındığı için mahiyeti anlaşılmamıştır. Muhtemelen tarih bölümünün yer aldığı satır da toprak altında kaldığı için okunamamıştır (Resim: 9).

Bu gruba giren ve üzerinde kabartma olarak bir hilal motifinin yer aldığı bir şâhide taşı ile geç dönemlerde yapılan başucu ve ayaktaşları bezemesiz birkaç özelliksiz mezar daha bulunmaktadır.

Sonradan onarılan hazirenin koruma duvarında ve içerisinde oldukça düzgün hatlarla yazılmış mezar taşı parçalarına da rastlanılmıştır. Bazılarında zengin bitkisel süslemelerin de yer aldığı bu mezar taşları, hazirede geçmişte sanat değeri yüksek mezar taşlarının varlığını ortaya koymaktadır.

¹⁰ ÇAL, s.208.

¹¹ ÇAL, s.208.

¹² ÇAL, s.210.

3. Toprakkale Köyü Mezarlığı: Eski kaza merkezi olduğu dönemde olduğu gibi günümüzde de kullanılan bir diğer mezarlık da köyün hemen girişinde, güneybatıya bakan yönde bulunmaktadır. Bir tepenin yamacında bulunan mezarlık oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır (Resim:10).

Tipolojik olarak “Açık Sandukalı İki Şâhideli Mezarlar “grubuna giren bu mezarlardan tuf taşından yapılmış olan beş mezar, kültür ve sanat değerleri bakımından dikkat çekicidir.

3.1. No’lu Mezar: Mezarlığın aşağı kesiminde bulunan mezar gri tuf taşından olup başucu ve ayakucu taşları sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Mezar sandukası, yan taşları ile üzerleri dilimli olan şâhideler sağa sola eğilmiştir. 1.10 x 0.40 ve eni 0.15 m. ölçülerinde olan mezarın ayak taşının batıya bakan yüzeyi, zeminden içeri doğru oyularak sivri kemerli küçük bir niş oluşturulmuş, içine kazıma tekniği ile H.1168 (M.1754) tarihi ve okunamayan iki satır yazı yazılmıştır. Mezarlıkta tespit edebildiğimiz en eski örnek olan bu mezarda bezeme bulunmamaktadır (Resim: 11).

3.2. No’lu Mezar: Mezarlığın yukarı kısmında bulunan gri tuf taşından yapılan bu mezarın açık sandukası toprak altında kalmış, baş ve ayakucu taşları sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Üst kısımları dilimli olan taşlardan ayak taşı tamamen sade tutulmuş, baş taşının doğuya bakan iç yüzeyinde kitabesi mevcuttur.

1.40 x 0.50 m. ölçülerinde 0.17 m. kalınlığındaki baş taşının tepelik kısmı yüksekçe kaş kemer formu ile başlayıp yanlarda içe doğru kıvrılan profillerle sonlanmıştır. Beş satırlık kitabe tamamen aşınmış ve likenlerle kaplanmıştır. Son satırda:

سنة ١١٩٢

“Sene H. 1192 (M. 1778) “

İbaresini bulunmaktadır (Resim: 10, 12).

3.3. No’lu Mezar: Mezarlığın yukarı kısmında bulunan gri tüften mezarın açık sandukası toprak altında kalmış, ayakucu taşının tamamı başucu taşı ise iki parça halinde günümüze ulaşmıştır. Kaş kemer formunda bir tepeliğe sahip olan ayakucu taşının batıya bakan iç yüzeyi elips formunda oyulmuş olup içi boş görülmektedir. Muhtemelen içindeki yazı ya sonradan kazınmış veya aşınarak yok olmuştur (Resim: 13).

Kaş kemer formunda bir tepeliğe sahip 0.62 x 0.57 m. ölçülerinde 0.15 m. kalınlığındaki başucu taşının üst parçanın iç yüzünde kartuşlar içerisine yazılmış üç satırlık sülüs Osmanlıca kitabenin okunabilen iki satırında:

يا غفور
هذا المرقد
“Ya Ğafur

Haz’ el-merkad”

bilgileri yer almaktadır (Resim: 14).

0.57 x 0.57 m ölçülerinde 0.15 m. kalınlığındaki alt parçada ise:

روحیچون
الفاطحة

سنه ۱۱۹۹

“Ruhıçun el-fâtiha

Sene 1199 (M. 1766)”

ibareleri yer almaktadır (Resim: 15).

3.4. No’lu Mezar: Mezarlığın ortasında bulunan pembe tuf taşından mezarın açık sandukası toprak altında kalmış, baş ve ayakucu taşları sağlam olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Üst kısımları dilimli olan taşlardan ayak taşı tamamen sade tutulmuş, baş taşının iç yüzeyinde yedi satırlık Osmanlıca sülüs kitabe mevcuttur (Resim: 16).

1.58 x 0.58 m. ölçülerinde, 0.15 m. kalınlığındaki baş taşının tepelik kısmı yüksekçe kaş kemer formu ile başlayıp, yanlarda içe doğru kıvrılan profillerden sonra yarım daire şeklinde birer profille sonlanmıştır. Taşın doğuya bakan iç yüzü tepeliğin formuna uygun olarak kabartma tekniğinde bitkisel ve geometrik motiflerin oluşturduğu bir kompozisyonla süslenmiştir. Kompozisyonun alt kısmını ortada düğümlenen ve iki yandan uçları volüt biçiminde içe doğru kıvrılan bir silme oluşturmaktadır. Volütlerin üst kısmında içe doğru kıvrılan ve yukarı doğru giderek daralan stilize üçer yaprak mevcuttur. Ortada bir düğümden sonra yukarıya doğru iç içe ters düz şekilde yerleştirilen kalp motiflerinin oluşturduğu hasır örgü yukarı doğru iki düğüm oluşturduktan sonra yanlarda birer volütle sonlanmaktadır. Motifin tepesinde ise iki yandan yukarıya doğru giderek daralan üçerli yapraklar ve üzerine yerleştirilen bir hilal motifi bulunmaktadır (Çizim: 1) (Resim: 17).

Kartuşlar içinde yedi satır halinde yazılan sülüs Osmanlıca kitabede oldukça düzgün bir işçilik görülmektedir (Resim: 18). Kitabe metninde şu bilgiler yer almaktadır:

هذا المقبر حسين بن خليل
عفو الله عنهما العفول الجليل
رحلت ايدي فانيدين بقايه قيلدي مراد
جايكاهين اعلايده رب الانام
هاتفي عيني كلوبن تاريخين ايدي ادا
حق اكا ايده ميسور كيم اوله جنتمقام
سنه ١٢١٢

“Haz’el-makber Hüseyin bin Halil
Afv allahu anhuma el-afvül celil
Rihlet etti fâniden bekaya kıldı murâd
Cây-gâhın a’lâ ide Rabb’ül-enâm
Hatifi ayni gelüben tarihin etti eda
Hak ana meysûr ide kim ola cennet makam
Sene 1212 (M. 1798)”

3.5. No’lu Mezar: Mezarlığın yukarı kısmında bulunan gri tüften mezarın açık sandukası toprak altında kalmış, ayakucu taşının tamamı, başucu taşının bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir (Resim: 19).

Başucu taşının günümüze kadar ulaşan kısmı 1.10 x 0.44 m ölçülerinde 0.14 m. kalınlığında olup kartuşlar içine yazılan sülüs Osmanlıca kitabenin günümüze ulaşan beş satırı aşınmış ve likenlerle kaplanmıştır (Resim: 20). Ancak son iki satırda:

ال مغفور
روحیچون
ال فاتحة
سنه ١٢٢٨

“El-mağfur
Ruhiçûn el-fatiha
Sene 1228 (M. 1813)”
ibareleri okunabilmektedir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı döneminde İran sınırında küçük bir kaza merkezi olan Toprakkale Köyü, kalesi, camisi ve mezarlıkları ile Osmanlı mimari dokusunu günümüze taşıyan bölgedeki önemli yerlerden birisidir.

Mezar tipolojisi bakımından “Açık Sandukalı İki Şâhideli Mezarlar“ grubuna giren Toprakkale Köyü mezarlarında, başkent İstanbul’dan çok uzak bir yerde bulunmasına rağmen geleneğe sıkı sıkıya bağlı kalınmıştır. Malzeme ve tipoloji açısından yakın bölge olan Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı Mezarlığı¹³, Eski Bayezid Şehir Mezarlığı ve Ahmed-i Hani Mezarlıkları¹⁴ ile Patnos Ziyaret Köyü ve Taşkın Köyü Mezarlıklarında¹⁵ bulunan Osmanlı dönemi mezarlarına benzemektedir. Ancak sarık ve kavuk başlıklı mezar taşları, bölgedeki Osmanlı mezarlarından farklı bir anlayışla ele alınmış olup İstanbul geleneğine yakındır. Bu özellikleri ile Erzurum¹⁶ ve Bitlis’te¹⁷ bulunan Osmanlı mezarları ile benzerlikler görülmektedir.

Mezar taşlarındaki yazı stili ve diğer süsleme unsurları, çağın sanat anlayışına tamamen uygun bir gelişme göstermekte olup bölgesel özellikler ağır basmaktadır. Süsleme açısından günümüze ulaşabilen örneklerden yola çıkılarak yörede zengin bir süsleme repertuarının varlığı anlaşılmaktadır. Özellikle bitkisel süslemelerde görülen natüralist bitki formları, çok parçalı yapraklar ve plastik geçmeler çağın süsleme programına uygun olup Eski Bayazıt’ta bulunan Osmanlı dönemi mezar taşları ile Hamur Kümbetinde¹⁸ bulunan mezar taşlarının süslemelerine benzemektedir (Resim: 21–22).

Osmanlı sanatına ait bu çok değerli izler ne yazık ki son yıllarda insafsızca tahribata maruz kalmış, tanınmaz hale getirilmiştir. Temennimiz bu mezarlıkların

¹³ M.S. BAYRAKTAR, “İshak Paşa Sarayı Mezarlığı ve Mezarlık Mescidi”, **Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu Kitabı**, İstanbul 2004, s.326–352.

¹⁴ S.EYİCE, Bir Fransız Gizli Ajanı Amédée Jaubert”, **Türk Yurdu**, S.255, İstanbul 1956, s.742-749.;Y.ÇETİN, “Doğubayazıt ve Çevresinde Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları”, **II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu** (Bildiri olarak sunulmuştur. 08–10 Ekim 2008 Doğubayazıt).

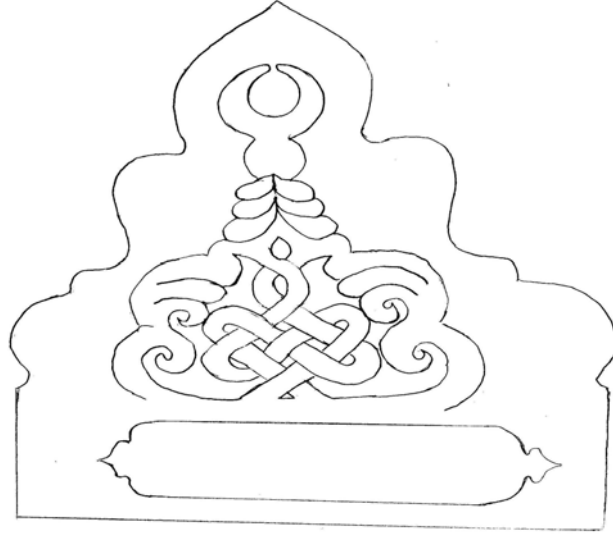
¹⁵ Y.ÇETİN, “Patnos-Tutak Çevresinde Türbe ve Tarihi Mezarlıklar ”, **IV. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu** (Bildiri olarak sunulmuştur. 17–21 Haziran 2008 Ahlat).

¹⁶ Z.BAŞAR, **Eski Mezarlıklar ve Resimli Mezar Taşları**, Ankara 1973; H.YURTTAŞ, **Bektaş ve Derviş Ağaların Hayratı Erzurum ve Civarında Yaptırıldığı Eserler**, Erzurum 2008.

¹⁷ K. PEKTAŞ, **Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, Ankara, 2001

¹⁸ ÇETİN, **Ağrı Bölgesinde**, s.32.

tespit ve tescillerinin yapılarak korunması, bu mirasın gelecek nesillere ulaştırılmasıdır.

Çizim 1. 4 No'lu mezarın başucu taşının tepeliğindeki bezeme

Resim 1. Toprakkale Köyü genel görünümü

Resim 2. Toprakkale Köyü Camii haziresi

Resim 3. Hazirenin girişinde bulunan kitabe

Resim 4. Hazirede bulunan kırık mezar taşı parçaları

Resim 5. Hazirede bulunan sarık formlu başlık

Resim 6. Kavuk formlu 1. tip başlık

Resim 7. Kavuk formlu 2. tip başlık

Resim 8. Kavuk formu 3. tip başlık

Resim 9. Hazirenin orta kısmında bulunan mermer mezar şâhidesi

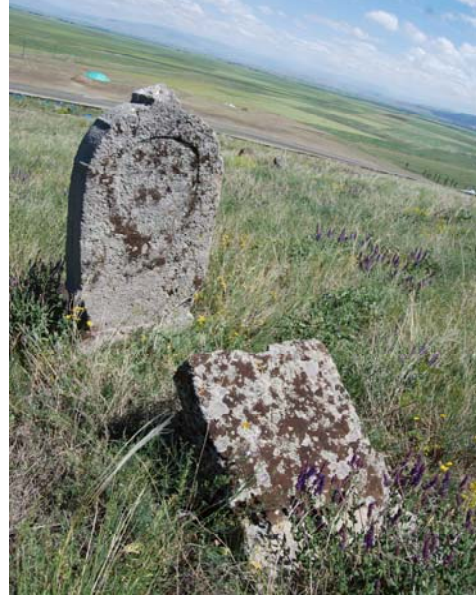
Resim 10. Toprakkale Köyü Mezarlığı genel görünümü

Resim 11. Toprakkale Köyü Mezarlığı'nda bulunan 1 No'lu mezar

Resim 12. 2 No'lu mezarın ayak taşı

Resim 13. 3 No'lu mezar

Resim 14. 3 No'lu mezarın başucu şahidesinin üst parçası

Resim 15. 3 No'lu mezarın başucu şahidesinin alt parçası

Resim 16. 4 No'lu mezar

Resim 17. 4 No'lu mezarın başucu taşının tepeliğindeki bezeme

Resim 18. 4 No'lu mezarın başucu şâhidesi ve kitabesi

Resim 19. 5 No'lu mezar

Resim 20. 5 No'lu mezarın kırık başucu şahidesi ve kitabesi

Resim 21. Eski Bayazıt'ta bulunan Osmanlı dönemi mezar taşlarında bezeme örnekleri

Resim 22. Hamur Kümbeti içinde bulunan bezemeli mezar taşı parçaları